

so središčne pozicije *izgubljeni paradiž*, ki ga je resničnost po zaslugi ustvarjalne moči naših teatrskih upodabljavcev dokončno preseгла. Minula sezona ni samo dokončno polarizirala glavnih smeri v našem gledališkem dogajanju,

ampak je dokazala tudi, da so pred nami nove, še neodkrite možnosti, ki bodo slovensko gledališko kulturo povzdignile na novo kvalitativno raven.

Borut Trekman

TIMOTEJ NOČ, SVETA BARBARA

Književnost

Tridelni prozni tekst Timoteja Noča (Pavleta Zidarja) Sveta Barbara* išče katarzo: ubeseditveni lik Zvonko išče moralno in etično očiščenje pred družbo in njenimi ustanovami povojnega obdobja, sorodniki in znanci in zlasti pred materjo Barbaro; temu konfliktu se mora Zvonko izogniti, najti mora opravičilo za vse dogodke svojega učiteljskega življenja, ki so se mu sedaj pokazali kot problematični. Najti notranjo pomiritev pomeni za učitelja isto kot ugledati pravilnost svojega nekdanjega in neponovljivega ravnanja, ki pa je nenehno zadevalo ob odpor družbe, različnih ustanov, matere in drugih sorodnikov. Potemtakem ne gre za katarzo neprizadetega bralca, temveč za to, koliko je mogoče očiščenje samo na relaciji Zvonko — Timotej Noč. Kajti Zvonko ni samo učitelj s tremi razredi osnovne šole, je tudi pesnik in pisatelj: avtor Hiše, ki je razburila vse sorodstvo. »Prelistujem Hišo, roman, kjer sem prečistil svoje občutke in zmote, kjer sem se vrnil k spominom, h katerim se ne bi nikdar smel. Zakaj sem se vrnil? Berem samega sebe, da bi zvedel, zakaj sem to storil? Zakaj? Berem se? (str. 298) »Zvonko se skozi Hišo bere in prečiščuje zaradi spominov, h katerim se je vrnil. Spomini pa ne bremene samo Zvonka, enkratkega literarnega lika. Skozi Hišo nastane aktivni in kreativni odnos Zvonko — sorodniki, napadalci nedo-

takljivosti spominov in kakršnegakoli poseganja vanje. Zaradi slednjih postane spominjanje problematično, »napuh«. Kajti spomini so lahko tudi zmota, v kateri »ti misliš, da si v uri resnice in misliš in čutiš, da se očiščuješ lastnega gnoja, je pa le na vrsti pretkana igra gospoda Heydricha s tabo. Res je samo zmota in vsak človek služi svoji« (str. 300). Odnos literarni lik Zvonko — spomini in spomini — sorodniki nam kar takoj razširi problematiko Svete Barbare v novo vprašanje, ki se imenuje spomini — fiktivnost. Očitno je Sveta Barbara literarni tekst, ki ne more imeti narave prave fiktivnosti, saj imamo opraviti s spomini, ki imajo v literarni vedi drugačno funkcijo kot fiktivno pisateljevo pripovedovanje. Spomini ne morejo biti nekaj poljubnega, nekaj, kar moremo in smemo samovoljno spreminjati in sebi primerno dopolnjevati, odvezemati. Spomini so zavezujoči in hkrati odpirajo vrsto problemov, kakor hitro se jih kdorkoli dotakne. Literarni lik Zvonko se jih je dotaknil, z njim pa so se jih dotaknili tudi sorodniki (ob romanu Hiša) in kar je še zlasti važno: Timotej Noč ali Pavle Zidar.

S tem pa se odpre novo vprašanje, ki se pazljivemu bralcu takoj zastavi: čemu pisati, kaj smem pisati in kako? To pa so že vprašanja, ki pomenijo problematiko pisatelja, njegovega pisanja in pisateljske snovi. Zvonko je pisatelj, ki je pisal v Hiši spomine in se tudi v Sveti Barbari spominja, s tem pa izzove odpor. Kaj sme tedaj pisatelj pisati? Svojih spominov ne sme, kajti le-ti ne morejo imeti narave fiktivnosti, se pravi nekaj docela izmišlje-

* Timotej Noč, Sveta Barbara. Opremil Zvest Apollonio. Založba Lipa, Koper 1972.

nega, poljubnega in kar je temu podobnega. Po drugi strani pa spomini ne morejo imeti narave dokumentarnosti, znanstvene resnice. Pisatelj, bodisi lik Zvonko bodisi Timotej Noč, se sedaj znajde v položaju, ki mu prepoveduje uporabljati spomine kot literarno snov, kajti le-ti so čustvenost, čustvenost pa je »temelj, na katerem počiva vsako pisateljstvo« (str. 408).

Spominjanje učitelja in pisatelja Zvonka, ki s tremi razredi osnovne šole ne more postati enakovreden lik profesorju Vinkcu, vsaj v očeh matere Barbare ne, je že od vsega začetka obsojeno na neuspeh. Kajti Zvonko kljub svojim trem razredom, ki pa mu v povojnih razmerah omogočijo učiteljevanje, spozna Balo, svoj rojstni kraj na Gorenjskem, kraj, »ki nam je sledil vsepovsod s svojo pohabljenostjo moralo in nas mučil, ker smo bili nič« (str. 16). Spoznanje nič, nepomembnosti svoje biti v Bali, je konflikt, ki ga Zvonko sicer spozna in skuša nenehno premagati: kot otrok se skuša preriniti med ministrante, kot učitelj kljubuje družbenim ustanovam in nasprotnim posameznikom, odpove se Cerкви in materi. Toda ob materini smrti ne vzdrži pritiskov: avtomatično seže po molekulo in z molitvijo prizna poraz. Porazijo ga materina ljubezen, darovanje, verska gorečnost, njeno fanatično iskanje resnice.

Mati Barbara, ki dobi že v naslovu prilastek »sveta«, je močnejša od svojega sina: njena fanatičnost in premočrtnost vodita celoten tekst v končni konflikt, kjer se spopadeta dve moči: materina in sinova. Rezultat je že znan. Edina pot bi bila odpoved: Zvonko bi se moral svoji materi docela odpovedati, pretrgati z njo vse vezi. Tega se zaveda, a nima moči. Že materina pisma sinu na Dolenjsko, učinkovanje na daljavo, so zgovoren dokaz materine premoči, kajti Zvonko pisma skriva pred drugimi ljudmi, jih bere na stranišču kot nekaj prepovedanega in nevarnega. Spoznanje o revoluciji, ki se

mora začeti v vsaki družini in o trdnjavah starega boga, ki ga morajo revolucionarji razdreti, bi nemara bilo načrt za resno spremembo stanj. Tu se Zvonko izkaže kot prisiljen revolucionar, sin, ki mora pred materjo glasno zatajevati boga, tako da ga bodo določevalci pravice in resnice pred vrati slišali in mu s tem odpustili izdajstvo, ki ga je kot otrok nevede storil: »Zunaj pa so se spet nestrpnost prestopali, čakaje na mojo potezo, ali bom prijel ponujeni nož in zaklal lastno mater za napredek družbe in človeštva v Savski dolini« (str. 73).

Mati Barbara je ženska-mit: nenehno darujoča mati, žrtvujoče se bitje, ki ga sin Zvonko nikoli ne more demitizirati, se odlepiti od njunega medsebojnega zavezujočega razmerja. To razmerje ni samo krvno razmerje mati-sin: razmerje Zvonko-Barbara razkriva različno strukturo dvoje bitij; dvoje temeljnih principov, ki se izključujeta. Če pomeni za Barbaro izvor vsega *verovatni*, pomeni za Zvonko bistvo vsega *vedeti*. To pa sta nasprotji, ki se izključujeta: verjeti pomeni tudi toliko kot upati, želeli si in v skrajni meji nekaj nerealnega, z ničemer dokazljivega, a hkrati trdno postavljenega. Vedeti je isto kot razum. Tu sta si Barbara in Zvonko v konfliktu, ki se razkrije v vsej obsčnosti šele tedaj, če razsvetlimo dve skrajnosti, v kateri sta oba protagonista postavljena. Barbara je versko blazna, svetnica, neomajno veruje v Boga. Sin Zvonko je njen antipod. Kot učitelj mora biti zavezan resnici, ki se imenuje vedeti. Ta princip, ki mu ga je razkril šele stari Adam, ne vzdrži pritiska emocionalnosti. »Šest ur imam, pomislim. In še tiše: šest ur samoopazovanja, da se ne odpreš kakor grob in ne zasrdiš v vsej svoji velični gnilosti« (str. 126). Zvonko šele skozi samoopazovanje spozna, da je »učitelj in pesnik igra na dnu. Na najdnejšem dnu« (str. 125). Zvonko je hkrati oboje: pesnik in učitelj; ko je pesnik, je čustvo, ko je učitelj, je ra-

zum. S tem pa nenehno niha med dvema poloma, vendar s to slabostjo, da se oba principa v njem prepletata in s tem problematičnost literarnega lika še povečujeta. Kot učitelj ne more biti razum, saj je vezan na otroke, s tem pa na določen način dajanja svojega »vedeti« šolarjem, v obliki, ki je zanje primerna. »Poslušam nadudlano biografijo, staro sto petdeset let. Biografijo, ki je nastala na prelomu javnega mnenja v Prešernov prid. Ko je crknila generacija, ki ga je sovražila, je prišla nova, ki ga je oživila kot mrliča oziroma kot mit. To *čustveno biografiranje* sem se učil jaz, mama in celo moja stara mama. Povsod stoji prijazna vasica Vrba. In nihče ne ve, zakaj je prijazna« (str. 130).

V obsežnem literarnem tekstu Sveta Barbara, kjer si stojita nasproti dva temeljna principa sveta: Zvonkov (cilj človeka je več več več) in Barbarin (nič ni večjega na tem svetu kot umreti za sina ali hčer), more zmagati« le tisti lik, ki svoj temeljni princip vzdrži. Ne vzdrži pa ga Zvonko, čigar najostrejši protest in akcija je pravzaprav le pismo gospodu kanclerju na koncu teksta, ki pomeni le pismeni protest in hkrati oznanja svojo nemoč. To pa je hkrati že iskanje opravičila in zapoznelega smisla enkratne Zvonkove življenjske poti skozi spominjanje, ki sem ga na začetku zapisa imenoval iskanje kartarze.

Marijan Zlobec

Poročamo — glosiramo

MEDITACIJA PO PULJSKEM FESTIVALU 1972

Nemogoče je troje:

prenos, obnova, avtentična dokumentacija.

Po vsebinski plati in pa zaradi posebnosti problematike, se mi zdi, bi ta moj spis lahko rabil za osnovo ali

osnutek za tri razgovore ali eseje, ki bi s pomočjo televizijskega medija utegnili delovati močnejše kot še tako izbrana in odtehtana pisana beseda.

Pot do take oddaje pa je dolga, saj bi zahtevala zbrano pripravo primernih filmskih in drugačnih zgledov, ki bi prikazovali in dokazovali nekatera njihovih spoznanj, razen tega pa bi nemara ne šlo brez težav pri tem, ko bi se o

umestnosti takšnih razgovorov ali oddaj šele dogovarjali. Začnimo.

Nemogoče je po mojem mnenju troje:

1. prepis oziroma prenos literarne stvaritve (ali dramske ali prozne ali pesnitve) v jezik filma,

2. obnova, z učeno besedo — rekonstrukcija kakšnega dogodka, osebnosti, pojava iz preteklosti in

3. temeljita in avtentična dokumentacija kakega dogodka, osebnosti ali pojava — s pomočjo filma.

Te svoje poglede bi rad dokazal na podlagi filmov, ki so bili letos na programu puljskega filmskega festivala, četudi morda ne ponujajo najizrazitejših in najbolj nazornih primerov. Menim pa, da je pomen tega razmišljanja tem večji, s čim večjo zagrizenostjo se lotevamo v naši družbeni sredini projektov, katerih osnovna inspiracija naj bi bili zgodovinski dogodki, ali celo projektov, ki si zastavljajo za